

ALLEEN DE GROOTSTE NABIJHEID

een coproductie van DOX (Nederland) en fABULEUS (België)
Ryan Djokarso & Bram Jansen
met 8 jonge dansers/spelers uit België en Nederland

Sleutelbegrippen die de leerlingen best op voorhand meekrijgen

1. “Alleen de grootste nabijheid” is een dansvoorstelling met als rode draad een boekbespreking
2. Het boek waarover sprake is “Die Wahlverwandschaften” of “Keuzeverwantschappen” van J.W.von Goethe, een boek dat 200 jaar oud is.
3. Het boek gaat over de liefde: wat gebeurt er als twee echtgenoten verliefd worden op een ander? Hoe vrij is de liefde? Het gaat ook over de tegenstellingen tussen natuur en cultuur, tussen emotie en rede, tussen denken en voelen...
4. Op scène staan 8 jongeren (5 Vlamingen en 3 Nederlanders) tussen 15 en 23 jaar. Zij proberen de ideeën uit boek om te zetten in de direct sprekende taal van de dans.

De twee dans- en theaterhuizen

DOX

DOX is hét Utrechtse huis voor jong podiumtalent. De plaats waar nieuwe ontwikkelingen en experiment in het theater, dans, film en muziek een kans krijgen. Waar jonge acteurs, dansers en makers debutereren, zich ontwikkelen en een eigen signatuur opbouwen. De afgelopen zestien jaar is DOX uitgegroeid tot een toonaangevend gezelschap voor jongerentheater en heeft een bijzonder netwerk dat mensen met verschillende culturen, van verschillende generaties en verschillende theaterdisciplines verbindt.

fABULEUS

fABULEUS is een Leuvens productiehuis voor jong theater- en danstalent. Zowel jongeren als jongprofessionelen krijgen er begeleiding op maat en creëren voorstellingen samen met meer ervaren makers uit heel diverse contexten en circuits. De artistiek hoogwaardige maar steeds toegankelijke creaties worden gepresenteerd aan een ruim publiek, met speciale aandacht voor jongeren en kinderen.

Naast deze uitgebreide productiewerking groepeert fABULEUS een aantal kleine en experimentele projecten onder de noemer ONDERSTROOM. Een goed voorbeeld is DE BARBAREN, waarin tijdens het jaarlijkse Vlaamse Theaterfestival een achttal jongeren zich verdiepen in de geselecteerde producties van het festival. Opvallend in 2013 was ook het project *Re:Rosas, the fABULEUS Rosas Remix Project*, dat fABULEUS samen met ROSAS uitwerkte en waarbij meer dan 250 Youtubeversies van de beroemde stoelenfrase uit *Rosas danst Rosas* werden ingezonden.

De productie

Uitgangspunt

ALLEEN DE GROOTSTE NABIJHEID vertrekt vanuit de roman “Die Wahlverwandtschaften” van Johann Wolfgang Goethe uit 1809. Naast Goethes “Het lijden van de jonge Werther” en “Faust” is ook deze roman een hoogtepunt uit de Duitse literatuur.

Synopsis

Het verhaal speelt zich af binnen het idyllische kader van een landgoed met een groot park. Eduard en Charlotte, de eigenaars van het domein, zijn elkaars jeugdliefde, maar door omstandigheden zijn ze pas op latere leeftijd met elkaar getrouwd. Je zou denken dat hun geluk compleet is, maar toch is dat niet het geval.

Eduard verveelt zich. Misschien had hij zijn leven met Charlotte anders voorgesteld. Om zuurstof te geven aan hun verhouding nodig het koppel twee kennissen uit op het domein: de kapitein, een jeugdvriend van Eduard, en Ottilie, het jonge nichtje van Charlotte.

Al gauw wordt Eduard verliefd op de fragiele, mooie Ottilie en Charlotte op de kapitein. Tegenover het stormachtige van Eduard, staat de bedachtzaamheid van Charlotte. Wanneer ze een laatste keer met elkaar het bed delen – terwijl hun gedachten eigenlijk al bij hun nieuwe geliefde zijn, raakt Charlotte in verwachting. Ze bevalt van een kind dat niet op haar en Eduard lijkt, maar op Ottilie en de kapitein. Het is dit kind dat ervoor zorgt dat de intrige geleidelijk ontspoot in een tragedie.

> In de voorstelling worden de vier personages belichaamd door telkens twee dansers om zo de innerlijke tegenstellingen in één personage visueel te maken.

Scheikunde

Goethe is naast romanschrijver ook wetenschapper in deze roman trekt hij dan ook voortdurend parallellen tussen het spel van de liefde en de reacties van chemische elementen.

“Die Wahlverwandschaften” (in het Nederlands “Affiniteiten” of “Keuzeverwantschappen”) is ontleend aan een chemisch begrip en het staat voor de neiging van bepaalde stoffen om onder specifieke omstandigheden geneigd zijn een verbinding met elkaar aan te gaan.

Deeltjes A en B zijn met elkaar verbonden. Maar daar duikt C op. A laat daarop B los en gaat een nieuwe verbinding aan met C. Vervolgens gaat B, die nu alleen is, op zoek naar D.

Hetzelfde kan gebeuren in de liefde wanneer de verhouding tussen twee mensen verstoord wordt door de tussenkomst van een derde, of zelfs een vierde.

De stoffen die bij hun ontmoeting een heftige reactie met elkaar aangaan en elkaar wederzijds bepalen, noemen wij verwant. [...] De belangrijkste en opmerkelijkste gevallen zijn die waarbij je dat aantrekken, die affiniteit, dat verlaten en als het ware kruislings verenigen werkelijk tot stand kunt brengen; waar vier tot dan toe twee aan twee verbonden wezens, met elkaar in contact gebracht, hun oorspronkelijke verhouding verlaten en zich opnieuw verbinden. In dat loslaten en grijpen, in dat vluchten en zoeken, meen je werkelijk een hogere bestemming te zien; je schrijft aan die wezens een soort willen en kiezen toe en acht de vakterm keuzeverwantschap volkomen gerechtvaardigd. (Uit: “Die Wahlverwandschaften”)

De vraag die je hierbij kan stellen is: staat de mens boven de elementen of is hij met al zijn goede voornemens niet meer dan de speelbal van zijn lusten? De krachten waarmee de hoofdpersonen naar elkaar toegetrokken worden zijn als een ondoorgrondelijk proces. Als de mens is overgeleverd aan natuurwetten, bestaat er dan nog wel zoiets als een vrije wil? En welke opvatting had Goethe daar nu precies over?

Een dansvoorstelling

Regisseur Bram Jansen en choreograaf Ryan Djojokarso duiken samen met drie Nederlandse en vijf Belgische jongeren in deze tekst van Goethe, om uiteindelijk uit te komen bij een dansproductie.

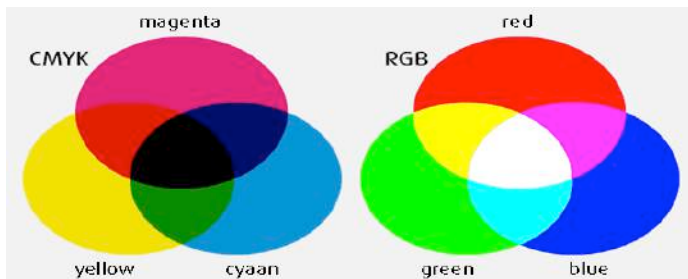
Bram: "Dans is een bijzondere, een verheven vorm van gedrag. Bijna niet te bestuderen. De betekenis zit hem in de gedraging, in de beweging zelf. Als je de betekenis van abstracte bewegingen kunt communiceren naar een publiek heb je de puurste vorm van betekenisgeving te pakken. Je hoeft niet meer te zoeken naar de waarheid achter de handeling, omdat de beweging dan zonder dat je precies weet waarom als iets heel erg waar aanvoelt. Dans is eerlijk. Wanneer ik dans kijk, heb ik geen woorden om mezelf mee te misleiden. Het kijken staat gelijk aan interpreteren.

Ons werk is een ode aan het kijken. Letterlijk kijken, naar wat lichamen proberen te vertellen, maar ook kijken naar het verleden en naar onze eigen tijd. Waar wij voor

willen waken zijn de vele goede intenties om een bevlogen verhaal te vertellen, maar de weinig duidelijke codes en vage middelen waarmee dat uiteindelijk daadwerkelijk gecommuniceerd wordt.”

“Net zoals vroeger oefenden zij een onbeschrijflijke, bijna magische aantrekkingskracht op elkaar uit. [...] Als ze in één zaal waren, duurde het niet lang of ze stonden, ze zaten naast elkaar. Alleen de grootste nabijheid kon hen kalmeren, maar dan ook volkomen kalmeren, en die nabijheid was genoeg: geen blik, geen woord, geen gebaar, geen aanraking was nodig, alleen het zuivere bij elkaar zijn. Dan waren het niet twee mensen, maar was het slechts één mens in een onbewust, volmaakt genot, tevreden met zichzelf en de wereld.” (Uit: “Die Wahlverwandschaften”)

Goethe en de verlichting

Zoals eigen aan alle grote geesten, is het moeilijk om **Johann Wolfgang von Goethe** onder één noemer te plaatsen. Je kan zijn werk niet labelen volgens een specifiek genre of een specifieke stroming.

Geboren in 1749 en overleden in 1832, werd Goethe, zeker voor zijn tijd, uitzonderlijk oud. Hij leefde in een tijd van grote maatschappelijke, politieke... veranderingen. Bovendien was hij ook op zeer diverse terreinen actief. Hij was schrijver, wetenschapper, politicus, etc... Hij was schouwburgdirecteur, en... hij danste. Op de achterflap van de nieuwe biografie over *Goethe, Kunstwerk van het leven* door Rüdiger Safranski, wordt hij “misschien wel de laatste homo universalis” genoemd.

De **Verlichting** is een beweging die loopt van ongeveer 1650 tot aan de Franse Revolutie (1789). Deze periode staat ook bekend als de “Eeuw van de Rede”. De basis werd gelegd door de Franse filosoof René Descartes en diens overtuiging dat men enkel door het gebruik van de rede en het gezond verstand tot de waarheid komt. De Verlichting nam het op voor de wetenschap, en voor nieuwe samenlevingsvormen uitgaand van rechtvaardigheid en democratie.

De **Romantiek** geldt als een tegenreactie op de Verlichting. Deze stroming situeert zich aan het eind van de achttiende en de negentiende eeuw. De Romantiek verzette zich tegen de kille overheersing door wetenschap en technologie. Waarden als intuïtie, emotie, spontaniteit en verbeelding kwamen centraal te staan. Omdat de kunstenaar hier als eerste toegang toe

heeft, kreeg hij in de Romantiek een belangrijke rol toebedeeld. Tijdens de Romantiek komt er ook een verhevigde aandacht voor het verleden en voor de natuur.

Ook al werd Goethe door de Romantici bewonderd (niet in het minst omwille van de briefroman *Die Leiden des jungen Werthers* (1774) die hem in één klap beroemd maakte), het zou fout zijn om hem als een Romanticus te beschouwen. Zeker op latere leeftijd – de periode dat hij *Die Wahlverwandtschaften* (1809) schreef – stond Goethe een evenwicht tussen verstand en gevoel voor. Dat is ook een centrale conclusie van die Klassiek of die **Weimarer Klassik**, de stroming die door de latere Goethe en zijn goede vriend/collega Friedrich Schiller (1759-1805) wordt belichaamd.

Net als de Romantici, keurde Schiller het verloop van de Franse Revolutie af. Hij schaarde zich wel achter begrippen als vrijheid, gelijkheid en broederschap, maar om deze te realiseren, zijn er echter andere instrumenten nodig dan de wet of het staatsapparaat. Schiller geloofde in opvoeding, of beter nog: in een degelijke vorming of Bildung van alle staatsburgers.

En de kern van deze Bildung lag volgens Schiller in het klassieke schoonheidsideaal. Een intensieve omgang met kunst en literatuur uit de klassieke oudheid zou een positieve bijdrage leveren aan de samenleving. Ook toneel kon hierin een rol spelen. Toneel beschouwden Goethe en Schiller als een vorm van scholing.

In plaats van de eenzijdige nadruk op vrijheid en gevoel die de periode van de Sturm und Drang kenmerkte, streven Goethe en Schiller naar het opheffen van de schijnbare tegenstellingen tussen verstand én gevoel, vrijheid én plicht, cultuur en natuur etc..

Leidraad voor een nagesprek in de klas

De openingsvraag bij een nagesprek is best niet: 'En? Wat vonden jullie ervan?'

De kans bestaat dan dat de discussie meteen geïkaapt wordt door de persoon met de luidste mening. Of dat de oordelen blijven hangen in lege termen als mooi, raar, saai, cool. Het is interessanter als iedereen even op zijn tanden bijt en zijn mening voor zichzelf houdt. Dikwijls worden in een nagesprek zoveel dingen duidelijk, dat de leerlingen achteraf een veel preciezer antwoord kunnen geven over wat ze voelden en dachten tijdens de voorstelling en wat ze er uiteindelijk van vonden.

Een nabespreking zou kunnen beginnen met een feitelijke beschrijving van het stuk.

- Wat heb je gezien?
- Hoeveel spelers stonden op scène? Welke personages speelden ze?
- De voorstelling is gebaseerd op een boek. Waarover ging het verhaal? Waar slaat de titel op?
- Welke verschillende scènes/ momenten herinner je allemaal? Lukt het om samen heel de voorstelling te reconstrueren?
- Hoe zag het decor eruit?
- Wat herinner je van het licht en de muziek.

Daarna kan meer inhoudelijk gaan.

- Wat is het centrale thema van Goethes roman?
- Wat was de rol van de verschillende personages in het verhaal?
- Het boek van Goethe is 200 jaar oud. Voelt het als een oud verhaal of gaat het ook over mensen vandaag de dag?
- Is de voorstelling een letterlijke vertaling van het boek?
- Eigenlijk is de hele voorstelling één groot onderzoek. Waaruit kon je dat afleiden? (Ook Goethe zelf schreef deze roman als een soort onderzoek of experiment. Hoe vrij is de mens? Hoe vrij is de liefde? Hij laat zijn verschillende personages met elkaar botsen of zich met elkaar te verbinden. Hij probeert vat te krijgen op hun gedrag door het te vergelijken met de 'gedragingen' van chemische elementen.)
- Waarom zouden de makers de moeite doen om dit verhaal/ deze thematiek/ dit onderzoek om te zetten naar dans?
- Waren er dingen die je niet begreep? Waren er dingen die je niet meteen begreep, maar waar je achteraf toch nog een idee over gevormd hebt?
- Welke scènes zal je niet snel vergeten? Welke scènes vond je overbodig?
- Heb je erg meegeleefd of liet het je koud? Waarom? Wat vond je goed en wat kon er beter?
- Heb je zin gekregen om het boek te lezen?
- ...

Een interview met de makers

‘Er zit veel in het boek, en dus zit er ook veel in de voorstelling’

‘Lieve mensen, kunnen we dat nog één keer doen, die diagonaal?’ Acht jongeren staan, springen, draaien en rollen over de vloer. Nog even wat technische details drillen en dan kunnen ze enkele scènes met muziek repeteren. *Alleen de grootste nabijheid* is een dansvoorstelling gebaseerd op een roman van de Duitse auteur Goethe. Het wordt een voorstelling vol (schijnbare) tegenstellingen, een onderzoek naar wat een roman uit 1809 voor jonge mensen van vandaag kan betekenen en vooral: hoe je zo’n boek met al zijn betekenislagen kunt omzetten in dans. ‘Er zit heel veel in het boek. En dus zit er ook heel veel in de voorstelling’, vertelt regisseur Bram Jansen.

‘Omhoog, Rens, hoog’, zegt choreograaf Ryan Djojokarso en de danser herneemt zijn sprong. ‘Ja! Zie je, zo heb je alle ruimte om verder te dansen.’ Wat verderop oefenen twee jongens en twee meisjes de opeenvolgende bewegingen van een andere scène in. ‘Hoofd, schouder, draai. En heup, hoofd, pak, pak, draai en rond!’ Hier en daar gaat er nog iets mis, maar ze beginnen opnieuw en opnieuw, tot ze allemaal mee zijn. Regisseur Bram Jansen zit op de eerste rij in de zaal, kijkt toe en maakt hier en daar een notitie. De choreograaf loopt intussen van groepje tot groepje, stuurt bij waar nodig, beantwoordt vragen. ‘Zeg Ryan’, vraagt iemand. ‘Als je eerst deze hebt’, en hij doet een beweging voor, ‘doe je dan daarna zo?’ We zitten op een goeie twee weken voor de première. ‘Het typische stadium van stress’, vertelt Bram Jansen. ‘We hebben al heel veel werk verzet, maar er moet ook nog veel gebeuren.’

Het woord wordt beweging

Goethe schreef zijn roman *Die Wahlverwandtschaften* in de overgang van de Verlichting (een periode waarin alles draaide om denken en rede) naar de Romantiek (waarin vooral het Grote Gevoel ruimte kreeg). Zelf vond hij die strikte opdeling tussen rede en emotie onnatuurlijk: hij ging liever op zoek naar de brug tussen beide. Dat doet hij door in zijn roman alle mogelijke schijnbare tegenstellingen een plek te geven: tussen cultuur en natuur, jong en oud, ver en dichtbij, intuïtie en beredeneerdheid. De auteur wordt ook wel eens de laatste homo universalis genoemd: hij wist over alles iets en wilde dat ook graag allemaal in zijn boek stoppen. Het lijkt dan ook geen simpele klus om zo’n roman anno 2015 in dans te gieten. ‘Dat wisten we voor we eraan begonnen’, vertelt Ryan Djojokarso. ‘Daarom hebben we heel even getwijfeld of we het wel zouden doen. Noem het koudwatervrees.’ Bram Jansen pikt in: ‘Maar achteraf is het echt de perfecte keuze gebleken. Goethe probeert in zijn roman denken en voelen met elkaar in evenwicht te brengen. Datzelfde evenwicht-in-de-tegenstelling schuilt ook in wat wij doen: we willen de analyse van de roman – het boekverslag, zeg maar – omzetten in de hartstochtelijke abstractie van dans. Het woord wordt beweging.’

Scheikundig experiment

De plot van de roman is gemakkelijk samen te vatten. Je hebt een koppel, Eduard en Charlotte. Zij nodigen Otto, een vriend van Eduard, en Ottilie, een nichtje van Charlotte, uit om bij hen te logeren. Het duurt niet lang voor ze allemaal verschrikkelijk verliefd worden. En wat dan? Eraan toegeven en de verboden liefde leven? Of er koste wat kost aan weerstaan? ‘Als je het zo uitlegt, lijkt het wel een stationsromannetje uit de Boeketreeks’, vindt Bram Jansen. ‘Het belangrijkste is dan ook niet dat dunne verhaal, maar alle denkbeelden erachter.’

Zo is er het wetenschappelijke experiment dat Goethe uitvoert op zijn personages. Hij bekijkt hen niet gewoon als mensen, maar vergelijkt hen met scheikundige elementen en past de bijhorende formules op hen toe. Deeltjes A en B zijn met elkaar verbonden. Maar daar duikt C

op. A laat daarop B los en gaat een nieuwe verbinding aan met C. Vervolgens gaat B, die nu alleen is, op zoek naar D. 'Danstechnisch zijn zulke wisselende verhoudingen natuurlijk superinteressant', zegt Ryan. 'Al helemaal als je weet dat wij acht spelers hebben, die vier personages representeren: elk personage wordt dus nog een keer gedubbeld.'

Een rol voor Wikipedia

Hoe krijg je al die lagen van zo'n oud boek via de dans bij een (jong) publiek van vandaag? In al wat de makers en hun dansers deden, bleef dat de kernvraag. Want net zomin als het de bedoeling was om een dun verhaal op het podium te zetten, wilden ze een elitaire voorstelling maken waarvan niemand iets snapte. 'We zijn simpelweg begonnen met allemaal het boek te lezen en erover te praten', zegt Bram Jansen. 'En gaandeweg beseften we hoe groot de afstand van de jongeren tot het boek was. De ene wist er al beter weg mee dan de andere: je kreeg de hele *range* van iemand die twee zinnen las en uitriep dat hij er echt niks van snapte, tot iemand anders die vrij goeie analyses kon maken. Daar komt ook de titel vandaan: *Alleen de grootste nabijheid* is een frase uit de roman, maar slaat evengoed op hoe dicht we vandaag nog bij zo'n boek kunnen komen.' De ideeën achter de voorstelling werden almaar theoretischer, conceptueler en ingewikkelder, naarmate de makers en hun spelers er meer lagen en betekenissen uit op wisten te graven. 'En dus moest het op een gegeven moment weer een stuk transparanter.'

Op de vloer zelf vertaalde die zoektocht zich vooral in heel veel uitproberen. 'Zeker in de eerste repetities hebben we erg gezocht naar een goede vorm voor de voorstelling', vertelt Ryan. 'Zo hebben we een heleboel dansmateriaal gemaakt. De ene keer vertrokken we vanuit scènes van het boek, een volgende keer lieten we ons vooral leiden door de inbreng en de persoonlijkheid van de spelers.' Zelfs Wikipedia kreeg én hield een rol in de productie. Bram: 'Het was eerst gewoon een oefening om het tijdsbeeld van de roman voor de dansers te schetsen. Later hebben we dat idee weer opgediept, toen we beseften dat het ook heel erg klopt met Goethe: hij schreef zijn roman namelijk in de tijd dat de eerste encyclopedie werd samengesteld.'

Who the fuck is Goethe?

Repetitie na repetitie kreeg de voorstelling meer vorm. In de eerste scènes zie je de spelers met laptops in de weer. Goethe? *Who the fuck is Goethe?* Even opzoeken... Die Wahlverwandschaften... doorklikken... Verlichting, Romantiek... Ook in een theaterzaal is Google soms uw beste vriend.

Vervolgens kwam er tekst bij de dans, die de spelers en het publiek bij de hand neemt om door al die verschillende lagen van het boek heen te kijken. 'In die tekst hebben we de hele analyse van de roman gestopt', legt Bram uit. 'Je kunt hem zien als een soort van leuke les die jonge mensen voor zo'n ouwe roman kan winnen.' Ook dat lesgegeven sluit weer aan bij het totaalproject dat Goethe voor ogen had. 'Er zit namelijk een stukje Bildung in de roman.' Bildung was heel erg in in de periode waarin Goethe *Die Wahlverwandschaften* schreef. Je kunt het begrip misschien nog het best vertalen als 'zelfontplooiing' of 'algemene vorming'. Vooral het personage Ottilie is ermee bezig. 'Zij is nog een jong meisje en zij werkt bewust aan haar ontwikkeling. En ook dat lijntje konden we weer naar alle niveaus van de voorstelling doortrekken. Het geldt namelijk niet alleen voor de personages, maar evengoed voor de realiteit: we werken met jonge spelers. Zij leren het boek kennen, ze maken er een dansvoorstelling van – dat is een vorm van Bildung. En door de vorm van de voorstelling en de manier waarop we onze tekst gebruiken, maakt zelfs het publiek Bildung door.' De regisseur fronst even de wenkbrauwen: 'Is dat allemaal wel helder, als ik het zo uitleg?' vraagt hij.

Op de vloer hebben de dansers de technische finesses van hun scènes doorploegd. De geluidsman zit intussen aan de knoppen, de spelers lopen nog wat heen en weer met verlichting, eentje doet even een handstand tussendoor. Maar dan zoeken ze hun beginposities op om door de volledig afgewerkte scène te lopen. 'Nog wat achteruit!' zegt Ryan. 'Ja? En... go!'

Ultieme plek

Het is niet de eerste keer dat Ryan Djojokarso en Bram Jansen samenwerken, maar wel dat ze het zo intensief doen. 'De vorige keren was er telkens een wisselende hiërarchie. Ofwel maakte Ryan een dansvoorstelling en hielp ik hem wat met de dramaturgie of de analyse. Ofwel regisseerde ik theater, en dan hielp hij met de mise-en-scène of de ontwikkeling van de ideeën. Dit is onze eerste echt gezamenlijke zoektocht.' Dat die zoektocht net bij fABULEUS een plek vindt, is volgens de makers geen toeval. 'fABULEUS maakt toffe dansvoorstellingen, maar kan ook heel goed uit de voeten met repertoire en literatuur. Ze schuwen ingewikkeld materiaal niet, ook al werken ze met en voor jongeren. Daarom vond ik dit de ultieme plek om een dansvoorstelling op basis van een roman te maken.' Terwijl Bram gesprekken aanknoopte met fABULEUS, was Ryan aan de slag bij het Utrechtse huis voor jong podiumtalent DOX. 'Ook DOX maakt de combinatie dans en theater, maar zij doen het op een andere manier dan fABULEUS. DOX is heel erg urban, terwijl fABULEUS meer werkt vanuit het artistieke.' Ook die combinatie – *Alleen de grootste nabijheid* is een coproductie en brengt ook spelers uit beide huizen samen – maakte het project weer extra interessant, want ze zorgde voor een bijkomende tegenstelling in het geheel.

Zwartwitje

Om al die redenen moest het basisboek wel dat van Goethe worden. Hoewel Ryan en Bram ook nog andere romans overwogen hebben, kwamen ze toch telkens weer bij dit ene werk uit, met al zijn tegenstellingen en lagen. Het paste ook gewoon bij hen als makers. 'Ryan is voor mij die andere kant van de paradox die ik graag wil begrijpen', zegt Bram. 'Hij benadert de wereld op een heel andere manier dan ik. Wij zijn echt een zwartwitje, denk ik. Ik vind het leuk om hem te dwingen om wat meer analytisch naar de dingen te kijken, en andersom is het fijn dat hij mij juist wat los van die analyse probeert te krijgen. Wij zijn ook al tien jaar samen, dus we vechten en we vullen elkaar aan, zowel op het professionele vlak als privé. In die zin merk je ook wel dat je niet zomaar een boek kiest omdat het Goethe is, je doet het vooral omdat de thema's je erin aanspreken.'

Werken met jongeren

'Ik vind het ook oprecht leuk om met jonge mensen aan een voorstelling te werken', besluit Bram Jansen. 'Laatst nog wees een vriend van me erop dat ik altijd het meest positief ben als ik met jongeren werk. Dat klopt. En volgens mij komt het omdat je met hen ook echt een onderzoek kunt aangaan, zonder dat je er nog een heleboel groepsdynamische processen bovenop moet nemen of de amateurpsycholoog moet uithangen, zoals wel vaker nodig is als je met professionals werkt. Als je met jongeren op de vloer staat, hoef je veel minder met gevoelige ego's rekening te houden. Je voelt ook een oprechte betrokkenheid van ze. De voorstelling betekent echt iets in hun leven en doordat ik dat aanvoel, gaat ze ook voor mij weer meer betekenen.'

Jongeren, liefde en Goethe

Dat fABULEUS het experiment niet schuwt, daar is “Alleen de grootste nabijheid” een bewijs van. Deze keer brengt ze drie Nederlandse en vier Vlaamse jongeren samen. Makers Bram Jansen en Ryan Djojokarso vertalen Goethe naar dans.

EVELYNE VAN HECKE

We gluren binnen bij een van de laatste repetities in de laatste rechte lijn naar de première in STUK. Een groep jongeren staat een uur lang enthousiast en professioneel te zwoegen op ongeveer 5 minuten dans. “We trachten attent te zijn voor de magie van het moment,” zegt Peter Anthonissen, dramaturg bij fABULEUS.

Die magie gaat snel, maar je krijgt genoeg tijd om elk beeld voldoende binnen te laten komen. Ze bewegen langs elkaar, voor elkaar, door elkaar en toch niet helemaal met elkaar. Ze bewegen in elkaars grootste nabijheid.

De jonge ploeg gaat minuscuul te werk onder het alziend oog van choreograaf Ryan Djojokarso. “Daar een beetje hoger. Daar vijf centimeter meer naar rechts. Daar een seconde langer wachten. Opnieuw. Opnieuw.”

“Detailkritiek,” denkt de buitenstaander. Toch maakt vijf centimeter wel degelijk een wereld van verschil. Hier zijn vakmensen aan het werk. “Als je de betekenis van abstracte bewegingen kunt communiceren naar een publiek heb je de puurste vorm van betekenisgeving te pakken. Dans is eerlijk,” vindt regisseur Bram Janssen.

Bram Jansen studeerde af op de de Toneelacademie in Maastricht als regisseur. Zijn partner Ryan Djojokarso maakte op 20-jarige leeftijd een gedurfde carrièreswitch: na de studies Technische Bedrijfskunde ging hij dans studeren in Rotterdam. “Ik had heel rijk kunnen worden, maar dans doet mijn hart sneller kloppen,” verklaart hij.

Ze vonden elkaar privé via een gemeenschappelijke vriendin. Kort daarna begonnen ze samen te maken. Enkele producties later komen ze bij fABULEUS terecht. Het duo werkte al eerder bij Dox, het fABULEUS van Utrecht.

Voor *Alleen de grootste nabijheid* gaan Dox en fABULEUS een kortstondige relatie aan om acht Vlaamse en Nederlandse jongeren onder te dompelen in het liefdesexperiment in Goethe's *Die Wahlverwandtschaften*.

EEN POGING

Goethe vertalen naar dans is geen evidentie. “Het hoofdelement waarmee we dat gaan doen is analyse versus dans. Het gaat om de poging die werelden samen te brengen. Toch gaan we daar nooit helemaal komen en dat maakt het moeilijk voor iedereen. Daarom heet de voorstelling *Alleen de grootste nabijheid*,” vertelt Bram.

Hoe je dat vormgeeft is de volgende vraag. “Door de moeilijkheid en de onmogelijkheid te laten zien. Er zitten heel veel paradoxen in het boek, die laten we ook zijn in de voorstellingen. Het is een spannend experiment dat kan mislukken,” vreest Bram stiekem.

“De grote uitdaging is dat je op geen enkel moment mag uitgaan van vooronderstellingen,” vertelt Anthonissen. “Je moet zowel het materiaal als de jongeren ernstig nemen en niet vervallen in clichés zoals “Goethe is te moeilijk voor jongeren” of “we drukken dat er wel in”.

“Gewoon spreken over de jongeren is zelfs al een idiotie. De spelers hebben buiten hun jonge leeftijd maar weinig gemeenschappelijk.”

GOED MENGSEL

Naast het culturele verschil, hebben de dansers allemaal een andere achtergrond. Volgens Ryan en Bram speelt dat geen rol. “Je merkt dat ze open staan voor elkaars cultuur. Er worden wel wat taalkundige mopjes gemaakt, maar ze hebben hetzelfde doel en dat verbindt,” vertelt Ryan. Theater maken heeft dat blijkbaar als leuk neveneffect.

Diezelfde diversiteit en verbinding vind je ook bij de samenwerkende gezelschappen volgens Bram: “Artistiek gezien verschillen ze heel erg van elkaar, dat is een gegeven. Maar daar hebben we niet mee geworsteld.”

Dox kiest voor een *urban* aanpak, terwijl fABULEUS de neiging heeft wat meer intellectueel uit de hoek te komen. “Dat is wel een fijne combinatie,” gaat Bram verder, “Zeker ook omdat de jongeren zo anders zijn daarin. Dat mengt heel goed.”

★★★★☆ [JEUGDDANS](#)

HOE EEN ROMAN VAN GOETHE EEN JEUGDDANSVOORSTELLING WORDT

Door [Tuur Devens](#) gepubliceerd 13 november 2015

Hoe breng je in godsnaam een roman als dansvoorstelling? En dan ook nog een meer dan twee eeuwen oude roman van Goethe, gedanst door en voor jongeren? Dat proces, van analyse en bespreking naar de concrete voorstelling, tonen het Vlaamse Fabuleus en het Nederlandse DOX in *Alleen de grootste nabijheid*. Het is een zoeken naar en een omgaan met tegenstellingen tussen het literaire woord en abstracte bewegingen, die groeien van contradictie naar paradox. Ze laten zien en voelen dat puur abstracte dans zoveel moois kan vertellen.

Acht jongeren zitten aan tafeltjes met laptops, boeken, papieren, microfoons. Je hoort op de achtergrond Duits. Charlotte en Eduard zijn namen die opduiken. Uitgangspunt voor theatermaker Bram Jansen en choreograaf Ryan Djojokarso is de roman *Die Wahlverwandschaften* (1809) van Johan Wolfgang von Goethe. Als eerste opdracht moesten de jongeren uitvlooien waar het boek over gaat. Who the fuck is Goethe? Ze googelen, je kunt het allemaal volgen op het grote scherm: 'Goethe', 'keuzeverwantschappen', de Nederlandse vertaling *Affiniteit*. Goethe werpt een bezadigde, rationele blik op de wereld van relaties en liefde. Niet direct een boek voor jongeren, zoals *Die Leiden des jungen Werthers* wel zou kunnen zijn. Ze zoeken naar Verlichting, Romantiek, homo universalis, korte inhoud, thema's, info over natuur en planten enten.

Een jongen danst even een solo, want dansen, dat wil hij. Al dat gedoe rond een boek hoeft voor hem niet. Hij maakt er een lachertje van en presenteert het boek als een kokette Beyoncé. De anderen bijten zich stilaan vast in de analyse, langzaam wordt het proces een zoektocht naar de personages. Vier hoofdpersonages zijn er in het boek: Charlotte, Eduard, Otto en de jonge Ottilie. Er zijn acht dansers. Beslist wordt de personages telkens door twee te laten spelen. Rollen worden verdeeld, teksten worden geprojecteerd of voorgelezen en ondertussen wordt er ook gedanst. Duetten verdubbelen zich, krachtige, hoekige, schokkende bewegingen vormen als het ware geometrische figuren. Het levert indrukwekkende beelden op. Dit is pure dans, geen mimische uitbeelding van het liefdesverhaal tussen twee mannen en twee vrouwen. Het verhaal wordt niet naverteld of nagedanst, gelukkig niet, we krijgen door de mathematische dans een reflectie te zien. De personage/dansers trekken elkaar aan, stoten elkaar af, duwen elkaar weg, en kussen er hevig op los. (An sich is dat al een krachttoer om jongeren tussen vijftien en twintig te laten kussen voor een zaal met wellicht veel bekenden.)

Tegenstellingen tussen natuur en cultuur, tussen emotie en rede, tussen denken en voelen, wetenschappelijke bespiegelingen over liefde en chemische processen, over beschaving en vooruitgang, over mens en dier, dat alles wordt verwoord in de gedeclameerde en geprojecteerde teksten. Maar stilaan nemen de dansbewegingen het over van de verbale taal. De dans is zeer gedisciplineerd en vormt een tegenstelling met het *freewheelen* in de literaire analyses. Hier ordent dans (schijnbaar?) chaos. Door een steeds verdere analyse en door de dans heffen de tegenstellingen elkaar op. Het zijn in wezen paradoxen: liefde is een chemisch proces, natuur en cultuur gáán samen. Het anekdotische van het verhaal vloeit over in de abstractie van de beweging.

Na alle zoektochten naar de concrete literaire betekenissen in en achter de Goethe-roman, zien we ook een tekst geprojecteerd over dans en kijken naar dans. Mensen hebben nogal de neiging om aan dans allerlei betekenissen toe te kennen, maar dat hoeft dus niet. In die zin is deze productie voor jongeren een mooie introductie in kijken naar postmoderne, abstracte, hedendaagse dans.

De analytische plaatsing van het boek in zijn tijdsgeschiedenis en de vergelijkingen met nu worden gebracht in vol zaallicht. Zo wordt het hier en nu benadrukt, het reële van deze voorstelling als tegenstelling tot het oude, fictieve verhaal. 'Alleen de grootste nabijheid' is een frase uit de roman. De voorstelling wil laten zien hoe dicht je nu nog bij een oud boek kunt komen. Na de analyses dimmen tegen het einde de lichten, alleen het toneel wordt belicht, en we krijgen een heftige groepsdans met veel vallen en telkens weer opstaan. Pregnant.

Door al die analyses, besprekingen, bespiegelingen op de scène te brengen, krijgt het geheel iets pedagogisch-didactisch, zelfs wat te veel naar mijn zin. Het wordt uitleggerig en dat stoort soms. Op een bepaald moment wordt het beroemde gedicht van Goethe *Natuur en kunst* geprojecteerd, met het welbekende aforisme: 'In de beperking toont zich de meester.' Dat had qua uitleg inderdaad wat meer van toepassing mogen zijn. Gelukkig is er de dans, zo heftig qua constructies en bewegingen, zo intens in het dansplezier dat deze jongeren uit Nederland en Vlaanderen uitstralen.

